

וכשאומר לנכרי לעשות בשלו – לדברי הכל מותר, כגון שהפרה והתבואה שלו (כנ"ל). וכן כשאומר לו בשבת לרפא עצמו או לבשל לעצמו משלו – כתבו כמה ראשונים שמוותר, כשם שמוותר לו להאכילו גבלה (ער"ן וריטב"א. והתוס' והרא"ש צדדו לאסור בשבת לומר הילך בשר ובשל לצרכך בשבת. ואולם בבשר של נכרי נראה שאף לדבריהם מותר – וע' גם בנמו"י ובשו"ע הגר"ז הל' חסימה כ"ט).

ב. יש מקומות שלא גזרו אמירה לנכרי, משום מצוה (עתוס' ר"ה כד: ד"ה שאני).

ג. באיסורין דרבנן מלבד של שבת [ושל קדשים. ערא"ש], יש אוסרים אמירה לנכרי (עתוס' ר"ה כד: מרדכי פסחים פ"ד תרו ובהגר"א או"ח תסח,א) ויש מתירים (ע' רוקח שי; שו"ע או"ח תסח,א פר"ח ובהגר"א).

ב. אותם נכרים המסרסים שורי ישראל לטובתם ואלו מעלימים עין – שלחו בני מערבא לאבוה דשמואל שיש לקנסם על הערמה זו שלא לעבוד באותם שורים אלא ימכרום [אם משום שאמירה לנכרי אסורה מדרבנן, אם מפני שסוברים כרבי חידקא שבני גת מצווים על הסירוס]. סבר רבא לומר ימכרו לשחיטה ולא לחרישה (שלחרישה דמיהם יקרים משום סירוסן). אמר לו אביי, דיין שקנסת עליהם מכירה (שהרי אינו טורח בדבר אלא כדי לחרוש בו, והרי לא נתקיימה מחשבתו).

הלכה כאביי, שנראה שקיבל רבא את דבריו (רא"ש).

לבנו גדול – מותר למכור. בנו קטן – רב אחי אסר רב אשי התיר.

יש מפרשים 'גדול' ו'קטן' ממש. ויש אומרים כל שאינו סמוך על שלחנו זהו גדול, והסמוך – קטן (עריטב"א).

ונחלקו הראשונים להלכה, אם מותר למכור לקטן אם לאו (ערמב"ם איס"ב טו, יג שפסק לאסור למכרו או ליתנו לבנו קטן. וע' מאירי).

מרימר ומר זוטרא [ויש אומרים: 'אותם שני חסידים'] היו מחליפים שוריהם (שנטלום נכרים מכריהם וסרסום) אהדדי.

אף על פי שאותם חסידים לא הערימו אלא הנכרים עשו זאת מעצמם, אעפ"כ כיון שכוונתם לטובת ישראל החליפום אהדדי (רא"ש).

ואולם בדבר שידועים אנו בבירור שהנכרי עושה מדעת עצמו, בלא הערמה, אעפ"י שלהנאת ישראל הוא מתכוין – לא קנסו (עפ"י הג"א מא"ז).

דף צא

ריב. שכר פרת חבירו לודש בה, וחסמה – האם משלם לו דמי אכילתה?

תנו רבנן החוסם את הפרה ודש בה – לוקה ומשלם. ארבעה קבים לפרה ושלושה קבים לחמור.

א. בירושלמי (תרומות ז, א כתובות ג, א) אמרו: ששה קבים לפרה וארבעה לחמור.

ב. שיעור זה אמור לדישת יום אחד, ואם דש חצי יום או שלישי – משלם לפי ערך (עפ"י שיטמ"ק

וש"פ. ויל"ע אם השיעור הוא לפי אכילה בינונית או מנימלית – ויש להעיר לתוס' צט: ד"ה שמין).

והעמידה אביי כרבי מאיר הסובר 'לוקה ומשלם'. ורבא פירש שאמנם אין בית דין כופים אותו לשלם אבל חובה עליו לשלם אם בא לצאת ידי שמים.

כן פרש"י ותוס' ועוד. [וישנה דעה שרק אם בפועל אינו מקבל העונש החמור, חייב לשלם ממון בדיני שמים. קצוה"ח כה, א בדעת מהרש"ל. ובנתי"מ חולק].
והראב"ד כתב שגם בית דין מורים לשלם אלא שאין כופים על כך.
ויש מפרשים שחייב לשלם אפילו בדיני אדם, שאין אומרים קלב"מ אלא בחיוב עונש ולא בכגון שכירות (ע' שטמ"ק ומאירי בשם יש מפרשים). והרי"ד פירש בענין אחר. ולפירושים אלו אין ראיה מכאן לשאר פטור קלב"מ שחייב לשלם בדיני שמים.
רב פפא אמר שחייב לשלם מן הדין לדברי הכל שהרי בשעת משיכה נתחייב במזונותיה ואילו חיוב מלקות אינו בא לו אלא בשעת דישה.

וכן הלכה (רי"ף, רמב"ם שכירות יג, ב ועוד). ואם לא משכה אלא הנהיגה בעליה עד התבואה, וזה דש בה – נראה שמשלם ואינו לוקה (הרמ"ך בשיטמ"ק). ויש סוברים שרב פפא אינו חולק על סברת רבא הלכך אף באופן זה פטור בדיני אדם (עפ"י או"ז ומאירי).

בעל הפרה שחסם פרתו בשעה שדש בה אצל חברו – מסתבר שמחל, ואין יכול לומר לבעלים עשיתי כן על דעת להשתלם ממנו (ריטב"א ז:).

רי"ג. אלו סוגי פעולות כלולים באיסור חסימת שור בדישו / הנהגה בכלאים / הרבעת כלאים; האם דוקא פעולות ישירות או גם פעולות הגורמות בעקיפין?

לאו דחסימה כולל אף מעשה שאינו בגוף הבהמה, כגון הרבצת ארי מבחוץ וכן חסימה בקול וכנ"ל.
וכן בהנהגת כלאים – אסור מן התורה להנהיג כלאים בקול (ללא אחיזה במרדע). ומחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אם לוקה, כנ"ל.
איסור הרבעה שבתורה אינו כולל אלא מכניס כמכחול בשפופרת (שמואל). ומותר מן הדין להכניס לדיר אחד ואין חיוב למנוע רביעתם. אמנם הביאו בגמרא משני חכמים שהורו במקומות שהיה חשש לפריצת גדר משום זלזול באיסורין, לאסור הכנסת מינים שונים לדיר אחד. ואפילו כשגם מינו נמצא בתוך הדיר. כן נפסק להלכה, שמן הדין מותר [ואם ראם רובעים זה את זה אינו זקוק להפרישם. רמב"ם כלאים ט, ב], ובמקום שיש חשש לזלזול אסור (ר"ן; יו"ד רצו, ג).
וסיוע בהרבעה, כגון שהעלם זה על זה או שעוררם בקול – אסור מדרבנן (עפ"י רמב"ם כלאים ט, א; מאירי).

רי"ד. א. פועל העושה ברגליו או בכתפו – האם אוכל מפירות הבעלים אם לאו? וכן בבהמה ובעוף העושים מלאכה. ב. היה עושה במין אחד של פירות, האם יאכל ממין אחר או מעץ אחר מאותו המין? וכן בבהמה העושה מלאכה. ג. האם הפועלים אוכלים בתוך כדי העבודה ממש או בשעת ההליכה בין השורות? האם החמור אוכל ממשאו?
א. היה עושה ברגליו ולא בידיו, ואפילו בכתפו – אוכל (כי תבא בכרם רעד). רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיעשה בידיו וברגליו – כשור (שהרי הוקשו חוסם ונחסם אהדדי).
נסתפק רבה בר רב הונא: דש באוונים ותרנגולים לרבי יוסי ברבי יהודה, האם מוזהר עליו שהרי דש בכל כחו כשור, או שמא 'ידיו ורגליו' צריך והרי אין כאן אלא רגליו. תיקון.

הלכה כחכמים שאוכל בכל מלאכה, בידיו או ברגליו או בכתפו (רמב"ם שכירות יב, ט ובפירוש המשנה). וכל שכן הדש באווזים ותרנגולים חייב (מאירי).
ויש מי שפסק הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה [שהרי הוקש חוסם לנתסם לעיל פט. עפ"י אור זרוע רפח].

ב. תנן, היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים (ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן – ממין שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל, ולא ממין אחר), בענבים לא יאכל בתאנים. אבל מונע את עצמו עד שמגיע למקום יפות ואוכל (כל אכילתו מהם).

נסתפקו בעושה בגפן זה מהו שיאכל בגפן אחר – באופן שאין ביטול מלאכה כגון שאשתו ובניו מביאים לו, אבל לא שילך הוא לגפן אחר לאכול.

א. מדובר כשנשכר לעשות בשניהם, ואעפ"כ אינו אוכל אלא מהמין שעוסק בו באותה שעה (עפ"י רשב"א; ריטב"א).

ב. הספק לא נפשט הלכך אסור הדבר אבל אם אכל אינו מחזיר (ריטב"א; חו"מ של"י), ואין מנכים משכרו, שזו בכלל הוצאת ממון (רא"ש). ויש שדנו לומר שאף אם אכל מחזיר (ע' תקפו כהן כג ותומים). וע"ע לעיל פט בדין ספק הבהוב.

[ולפי הצד שאין אוכל אלא מאותה הגפן, אי אתה מוצא שור האוכל במחובר אלא בזמורה ארוכה (רב שישא בריה דרב אידי) שהבוצרים אצל העגלה עושים בה והשור הקשור לפני העגלה אוכל ממנה (רש"י), או בדישת תבואה וקטנית ארוכה שדש בה ואוכל ממנה (תוס')].

בתלוש, כתבו התוס' שכל תבואה התלושה אשר שם חשובה כאגודה אחת ואין צריך לאכול מאותה שהוא דש ממש, אבל מחובר, כל קלח וקלח חשוב בפני עצמו.

מבואר בגמרא שאם עץ אחד מודלה על חברו, אם הם מאותו המין – אוכל משניהם שהרי בשניהם הוא עסוק. ואם מין אחד מודלה על מין אחר – אינו אוכל אלא ממה שהוא חותך, הגם שעסוק גם בשני להפרידו מ"מ אינו אוכל אלא ממין שהוא נותן לכליו של בעל הבית.

א. נראה שאפילו ענבים לבנות עם שחורות וכד' נחשבות מין אחד (מאירי).

ב. היה אפשר לומר דלאו דוקא מודלית אלא כל שהן סמוכות אין ספק שאוכל אם הם מאותו מין (עפ"י שיטה).

ג. מן הדין אין הפועל אוכל אלא בשעת מלאכה (ובכלל זה כשנושא בכתף או מביא כלים בהליכתו משורה לשורה. ערש"י ותוס'). ולא יתיישב לאכול אלא תוך כדי העסק במלאכה (רש"י ועוד).

אבל משום השב אבידה לבעלים אמרו: פועלים אוכלים בהליכתם מאומן לאומן ובחזרתם מן הגת. [ואילו מן התורה אינו אוכל בשעת ההליכה. אם מפני שהמהלך אינו כעושה מעשה, או – אם ננקוט שהמהלך כעושה מעשה – מפני שעשייתו צורך גפן שהולך אליה ואין יכול לאכול מגפן אחרת].

א. הרמב"ם (שכירות יב, ג) כתב שהעושה במחובר אינו אוכל אלא כשיגמור עבודתו, והמבטל ממלאכתו ואוכל בשעת מלאכה עובר בלא־תעשה שנאמר וחרמש לא תניף על קמת רעך [ואין לוקים על כך – שאם אכל חייב לשלם]. והראב"ד והרמב"ן השיגוהו ונקטו שמן התורה אוכל בשעת מלאכה ממש. ומפני השב אבדה תקנו חכמים לאכול בשעת ההליכה והחזרה.

ופירש הרמב"ן שלדברי חכמים בתוספתא מותר לאכול אף בשעת מלאכה ממש, אלא שתקנו חכמים לטובת הבעלים שיוכל הפועל לאכול גם בשעת ההליכה והחזרה. ורבי יהודה חולק וסובר שתקנת חכמים שלא לאכול בשעת מלאכה. והלכה כחכמים (וכן נקט הר"ן).
 ב. כשהפועל אוכל בחזרתו, אינו אוכל מהפירות שפירק לגת שכבר נעשית מלאכתם אלא ממה שפוגע בחזרתו, אף לפני בצירה (עפ"י ראב"ד ורשב"א).

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: פועלים, עד שלא הילכו שתי וערב בגת (לדרוך הענבים) – אוכלים ענבים ואין שותים יין. משהילכו שתי וערב בגת – אוכלים ענבים ושותים יין.

חמור וגמל אוכלים ממשא שעל גביהם עד שייפרק. ובלבד שלא יטול בידו ויאכילם (צב). ומן הדין אוכלת ולא משום 'השב אבידה'. (תוס' וראב"ד). וי"א מפני השבת אבידה. ערשב"א).

א. בבהמה לא תקנו שתאכל בין משא למשא כדרך שתיקנו בפועל, שרק בפועל תקנו משום טובת בעלים שיתבייש מלאכול בשעת מלאכה, מה שאין לומר כן בבהמה (רישב"א ור"ן).
 ב. אף בשאר עבודות, אין מאכילה בידו אלא אוכלת מעצמה (עפ"י לבוש חו"מ שלח ועוד).

אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום; לחרוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית; ולא יהא מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו – מפני גול מלאכתו של בעל הבית (תוספתא, הובאה בפוסקים).

דף צב

רטו. האם יש זכות אכילה לעוסק במלאכה, באופנים דלהלן?

א. כשאכילתו יתר על שכרו.

ב. נשכר לבצור אשכול אחד.

ג. אכילת האשכול הראשון שבוצר.

ד. אדם שנכנס לעבוד בשדה של אחר ללא ידיעת בעליו.

א. אכילת הפועל יותר מדמי שכירותו, לדעת תנא קמא וחכמים – מותרת, אלא שאמרו חכמים מלמדין אותו – אוהביו ורעיו, דרך עצה הוגנת (רבנו יהונתן ורש"י) – שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו, שיימנעו מלשוכרו. לדברי רבי אלעזר חסמא לא יאכל פועל יתר על שכרו. (ופירשו מחלוקתם בדרשת כנפשך).

לפי אפשרות אחת בגמרא, לדעת תנא קמא אין מלמדים אותו שלא יאכל יותר, אף לא בדרך עצה הוגנת (שהרי התירתו תורה. מפרשים).

הלכה כחכמים [שהם רבים ומסתבר טעמם. רא"ש] שאוכל ביותר משכרו אבל מלמדים אותו שלא יהא רעבתן (רמב"ם שכירות יב, יא; רא"ש).

ב-ג. אמר רב אסי: אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד – אוכלו. וכן אם שכרו ליותר – מותר לאכול האשכול הראשון שבצר.